

Alternativna misel

Marko Pavliha

Velike spremembe v zgodovini človeštva

Zemljanov rod, pripravljen vse trpeti,
drvi predrzno iz grehot v grehote.
Horacij: *Carmina* (prevedel K. Gantar)

Prolog

Če bi na zgodovino človeštva pogledali skozi najzmogljivejši vedoželjni teleskop, bi se bržkone začela pred 13,7 milijarde let s prapokom, čeravno nekateri trdijo, da je *big bang* izmišljotina. Nadaljevala bi se s kozmičnim gnetenjem energije v našo galaktično Rimsko cesto in pred 4,54 milijarde let še v Osončje in planet Zemlja ter kakšno časovno milijardo pozneje v bakterije in druge preproste kreature. Bolj "zamotana bitja" so se razvila v oceanih in nato še na kopnem v zadnjih 570 milijonih let, fosili pa dokazujejo, da je pred štirimi milijoni let človekova evolucija ubrala drugačno pot kot pri drugih primatih in ustvarila več vrst človečnjakov, od katerih je preživela le ena, podvrsta *homo sapiens sapiens*, sodobni človek, ki naj bi bil pokončen (*erectus*), spreten (*habilis*) in umen (*sapiens*). Ena usodnih prelomnic med našimi neverjetnimi metamorfozami je bila sposobnost izdelave orodja, ki so jo nemara omogočile dodatne možganske sinapse

kot posledica prehranjevanja s hranilnim kostnim mozgom, katerega so kot ostanek puščale site divje živali. V jamah pri Zhoukoudianu na Kitajskem so našli ožgane kosti in kamne ter debele sloje pepela in oglja, kar dokazuje, da s(m)o ogenj uporabljali že pred 500.000 leti, nekaj sto tisoč let pozneje pa so neandertalci najbrž že učinkovito uporabljali govorico, pokopavali svoje mrtve in skrbeli za bolne in ostarele.

Periodizacijo zgodovine je mogoče razčleniti na več načinov, na primer s predzgodovino ali obdobjem učlovečenja, pravekom ali prazgodovino s poudarkom na kameni dobi, starim vekom ali antiko z bronasto in železno dobo, srednjim in novim vekom ter sodobnostjo, slovenski živelj pa je izumil tudi polpreteklo zgodovino. Nekateri viri govorijo o začetku človeštva, vladarjih in hierarhijah, mislecih in vernikih, vojakih, popotnikih in izumiteljih, renesansi in reformaciji, industriji in revoluciji ter ljudstvu in oblasti. Poleg petih masovnih izumrtij zaradi bližnjega srečanja Zemlje s kometi, vulkanskih izbruhov, globalnega upada morske gladine, pomanjkanja kisika v oceanih in drugih vzrokov nas nekateri biologi opozarjajo, da smo že na robu ali vsaj na poti do šestega množičnega izumrtja, ki ga bo zakrivil neodgovoren človek.

Kateri koli seznam najpomembnejših sprememb v zgodovini človeštva je relativen in subjektiven, saj je odvisen od kriterija razvrščanja. Ali je to izum orodja, prvo zanetenje ognja, govorica, sočutje, umetnost, kmetijstvo, vasi, mesta, civilizacija, pisava, zapisana beseda, tisk, knjiga, železarnstvo, človeški um, religija, demokracija, kuga, renesansa, razsvetljenstvo, znanost, industrijska revolucija, internet, umetna inteligenca, globalizacija ali kaj drugega?

Na ameriški univerzi Norwich so med najpomembnejše človeške prelomnice uvrstili odkritje in obvladanje ognja, jezik, razvoj orodja in rudarstva, prehod z lovjenja divjadi in nabiranja plodov na kmetijske skupnosti, matematiko, astronomijo, koledar, znanstveno revolucijo s parnim strojem in digitalno revolucijo z viškom v otipljivi podobi tridimenzionalnih tiskalnikov. Zgodovinar Ian Mortimer med največje spremembe v zadnjih 1000 letih prišteva gradove kot utrdbe miru in vojn (11. st.), vladavino prava (12. st.), trge (13. st.), kugo (14. st.), Kolumba (15. st.), zaton krvnih zločinov oziroma osebnega nasilja (16. st.), znanstveno revolucijo (17. st.), francosko revolucijo (18. st.), komunikacije (19. st.) in izumljanje prihodnosti (20. st.).

Mimogrede, ste vedeli, da največji grad na Slovenskem in menda eden večjih v Evropi stoji na enem izmed vulkanskih gričev v prelepem krajinskem parku Goričko in s svojimi 365 sobami skriva številne legende

o templjarjih, grajske skrivnosti in energijske lokacije? V njegovi bližini je še pred tremi milijoni let bruhal naš zadnji vulkan, ki je zapustil rodovitno prst, gradbeni material in dragoceni kamen olivin, ki priča o naši kozmični zgodovini.

Pojdimo naprej. Možna je tudi hipoteza, da je človeka ključno opredelila zlasti *beseda*. Takole se začne Janezov evangelij biblijske *Nove zaveze* o tistem prelomnem trenutku, ko se je beseda učlovečila in postala Človek:

V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu in Beseda je bila Bog. Ta je bila v začetku pri Bogu. Vse je po njej nastalo in nič, kar obstaja, ni brez nje nastalo. V njej je bilo življenje in življenje je bilo luč ljudem. In luč sveti v temi, a tema je ni sprejela.

Morda se v tem temeljnem spomeniku krščanstva skriva sporočilo, da je ravno govor z izrečeno in zapisano besedo tisto, kar človeka povzdiguje iz živalskega sveta in ga približuje božanskemu. Z besedami je mogoče marsikaj povedati, zgraditi, podreti, spremeniti, izboljšati, poslabšati, zdraviti, opisati, pretiravati, vznemiriti, razburkati, obtožiti, obraniti, obsoditi, oprostiti, skleniti, razveljaviti, potolažiti, omiliti in pomiriti, možno je simbolično premikati gore, sprožiti revolucije, vojaške udare, svetovne vojne in podobne prevrate, uničiti sočloveka ali ga posaditi na prestol.

Besede so torej skorajda vsemogočne, so kode modrosti, s katerimi “obnavljamo naše možgane in zdravimo srca”, kot lepo pove Gregg Bradon, ampak ali je mogoče z njimi, ne glede na jezik in vrsto pisave, resnično v celoti izraziti tisto najžlahtnejše, kar je nevidno, neslišno, neotipljivo ter brez vonja in okusa, tako kot uspeva slikarjem, kiparjem, glasbenikom, plesalcem ...? Se bomo nekoč sporazumevali na drugačen način s pomočjo zvoka, glasbe ali kozmične “govorice” v okviru celostne zavesti, kar bo *zavestnikom* in duhovnim alkimistom omogočilo komunikacijo z nezemeljskimi bitji? Kako bo to vplivalo na globalno ali univerzalno družbeno ureditev in na pravila sobivanja – pravo?

Do zdaj izumljene črke in njihove povezave so pogosto le površinski odblesek simbolike, ki se skriva za njimi, in tudi zakonska določba je običajno mnogo več kot goli člen ali paragraf.

Kot piše literarni kritik in filozof Martin Puchner, bi bila velikanska škoda, če književnost nikoli ne bi obstajala; naše pojmovanje zgodovine, vzponov in padcev imperijev in narodov bi bilo popolnoma drugačno, ker ne bi imeli nič zapisanega. Literatura namreč ni samo za knjigoljubce, marveč je od svojega nastanka pred štirimi tisočletji bistveno oblikovala

življenje večine ljudi na našem planetu. Ključni premiki v načinu pripovedovanja in razširjanja zgodb so poleg gline, kamna in pergamenta, na katere je bilo mogoče klesati oziroma pisati, še iznajdba papirja, izum tiska in ustanovitev svetovnega spleta, avtor pa jim dodaja grške generale, japonske dvorne gospodične, španske osvajalce in pustolovce, karibske pesnike in ameriške astronave na odpravi Apolla 8, med katero je bila posneta veličastna fotografija Zemljinega vzhoda. Puchner nazorno pokaže, kako so imele knjige ključno in pogosto osrednjo vlogo pri razvoju najpomembnejših svetovnih religij, kako so bile "pogonsko sredstvo političnih procesov" in so bile mnogokrat osnova za nastanek in preživetje narodov.

Ste kdaj pomislili, kaj – poleg veličastne človečanske modrosti – imajo skupnega Buda, Konfucij, Sokrat in Jezus? Nihče od njih ni zapisoval svojih nauk; vsi so raje ob sebi zbrali učence in jih poučevali z dialogom. Pripovedi o Budi temeljijo na besedilih, napisanih več sto let po njegovi smrti; ko je preminil Konfucij, so njegovi učenci začeli beležiti njegove besede, dvogovore, nauke, vprašanja in odgovore, iz česar je vzniknilo konfucijanstvo. Sokrat je preziral pisanje, ker naj bi bilo zgolj nema senca govora in tehnika, ki sicer ujame besede, vendar brez njihovega zvoka, sape in duše, a na srečo ni tako razmišljal njegov varovanec in zapisovalec Platon. Jezus je menda pisal le v pesek, napisane zgodbe o njegovem poslanstvu pa so se iz ustnega izročila učencev začele porajati stoletje po njegovem odhodu v večnost.

V sorodnem esejističnem duru tudi sociolog in filozof Frank Furedi večplastno analizira različne vidike branja skozi zgodovino, od iskanja pomena s strani izbrancev in zapisovalcev do razglašene heretičnosti oporečnih knjig, knjižnih grmad, črnih spiskov, razsvetljenstva, domnevne književne pohujšljivosti, očaranosti bralstva in razočaranosti. Branje je komunikacijsko orodje, ki pomaga pri procesu človekove socializacije, saj ga med prebiranjem kakovostne literature kultivira, zato ne bo izumrlo, recimo zaradi tehnološkega napredka. Branje je preobrazilo človekovo zavest in spremenilo svet, je pismenost, vir zadovoljstva, interpretacija in imaginacija, vendar ga je treba v času digitalizacije in umetne inteligence revitalizirati, kar predvsem pomeni, da bi bilo treba preobraziti šolske programe. Namesto da otroke le opismenjujemo, predlaga Furedi, bi jih morali usposobiti, da postanejo bralci.

Aleksander Veliki je menda na vseh svojih vojaških pohodih nosil s seboj tri predmete: bodalo, skrinjico in v njej shranjeno Homerjevo *Iliado*, ki je ni le malikoval, bral in proučeval, marveč tudi udejanjal, kot da bi bil sam Ahil. To je tisti magični učinek, ki ga imajo knjige na malodane slehernega

bralca, denimo name v ranem otroštvu *Pika Nogavička*, *Erazem in potepuh*, *Ostržek*, *Pod svobodnim soncem*, *Bobri*, *Drejček in trije Marsovčki*, *Vinetou*, *Na Rio de la Plati*, *Dvajset tisoč milj pod morjem*, *Potovanje na Luno*, *Potovanje v sredino Zemlje*, *Otroka kapitana Granta*, *Slovenske narodne pravljice*, *Bajke in povesti o Gorjancih* in na desetine ali stotine drugih napisanih umetnin. Knjiga je vseskozi ena mojih najboljših prijateljic, od katere se ne morem ločiti ne podnevi ne zvečer, celo ne ponoči; bral sem v ilegali pod prešito odejo v soju žepne svetilke ali, pozneje, na letališčih, v letalih, na avtobusih in vlakih, pred spanjem, za mizo, na kavču, leže, sede, stoje, kakor je pač nanoslo.

Ustno izročilo in zapisana beseda vseskozi krojita tudi pravo, etiko in moralo. Tovrstna pravila so se rojevala, razvijala in spreminjala tisočletja, preden so jih začeli zapisovati na vrhovih najstarejših političnih tvorb na območju plodnega polmeseca od Egipta prek Palestine do Mezopotamije. Starodavni kodeksi čislajo pravo kot posebno vrednoto, kajti varujejo jih bogovi oziroma vladarji kot njihovi namestniki, tako da zadane božje prekletstvo tiste, ki se pregrešijo zoper postavo. Pravo je bilo namenjeno vzpostavljanju miru, reda in pravičnosti, blaženju sporov in dokazovanju dogovorov (pogodb) s pisnimi dokumenti in verodostojnimi pričami.

Naj bo dovolj o dosedanjih največjih človeških preobratih in o tem, kako so zgodbe napisale svet, oblikovale ljudi, zgodovino in civilizacije. Preživljamo namreč krizo, ki je nemara ena najhujših v naši zgodovini, ampak, kot je značilno za takšne izredne razmere, kriza ne predstavlja zgolj nevarnosti, temveč tudi priložnosti, pri čemer je od slehernika odvisno, v katero smer bo krenila.

Koron(sk)a kriza

Poleg naravnih katastrof in (ne)človeške samouničevalnosti so skozi zgodovino tudi hude bolezni pogosto porušile ravnotežje svetovnega prebivalstva. Morilska kuga, ki so jo prenašale podganje bolhe, se je s trgovskimi ladjami razširila v Evropo in pobila na desetine milijonov ljudi, preden so iznašli cepivo. Pustošile so gobavost, koze, kolera, malarija, tifus, španska gripa, aids in ebola, decembra 2019 pa so v Vuhanu na Kitajskem zaznali več primerov nenavadnih pljučnic. Pri bolnikih so izključili številne običajne povzročitelje respiratornih okužb in potrdili okužbo z novim koronavirusom, ki so ga poimenovali SARS-CoV-2, bolezen, ki jo povzroča, pa covid-19. Bolezen se kaže z vročino, kašljem in občutkom pomanjkanja zraka, kar je običajno za pljučnico.

Pandemija je spomladi 2020 ohromila celoten planet in nas pahnila v nekakšno avtistično stanje, v katerem smo prisilno bolj ali manj mirno pristali na delo od doma, karanteno, omejevanje gibanja in druženja, družbeno distanciranje, umetnost in kulturo prek ekranov, umivanje rok, nošenje mask, pomanjkanje respiratorjev, zdravniško osebje v skafandrih, bolnike brez primerne prostora in nege, odpuščanje delavcev, krizno dobičkarstvo, obrezovanje človekovih pravic in svoboščin, demografske tresljaje, nadzor, sledenje, naraščajočo birokracijo, depresijo, osamljenost, občutek nemoči in zapostavljenosti, kolesarske proteste (na katere zaskrbljeni ljudje niso pristali, marveč so jih organizirali), politična obračunavanja, teorije zarote, odrevenelost evropskih in mednarodnih organizacij, neobstoječe globalno zdravstveno pravo, dopust brez pravega oddiha ...

Ne samo da so maske postale rutina, nositi so jih začeli kot modni dodatek. Tradicionalno rokovanje, objemanje in poljubljanje je nadomestilo nekakšno frajersko komolčenje, besedi *korona* in *kovid* sta prek noči zazveneli popularno, da bi le novice pritegnile čim več gledalcev, poslušalcev in bralcev.

Število okuženih s koronavirusom je 14. septembra 2020 doseglo 29.370.032, bolezen je zahtevala 931.074 življenj, 21.180.084 ljudi je bilo ozdravljenih. Drugemu valu pandemije, ki je pljusnil zaradi prehitrega sproščanja ukrepov v imenu druženja, zabave in turizma na rovaš varnosti, bo skoraj zagotovo sledil še jesenski, potem pa kdo ve ...

Covid-19 je priložnost za uvid

Človeštvo je torej zopet na fatalnem razpotju, od koder vodijo strme poti, bodisi navzgor v novorazsvetljenski postkoronski humanizem bodisi navzdol v anarhizem, totalitarizem, npravstveno policijo, versko diktaturo, nacionalizem in planetarni destruktivizem. Nas čaka Huxleyjev distopični *krasni novi svet* ali njegov utopični *otok* brez pesimističnega zaključka, ki bi ga raje zamenjali z islandskim trajnostnim modelom budističnega pridiha?

Ali je ta virozna pošast res naša sovražnica ali pa je le neživ skupek DNK in RNK, na katerega se bodo človeške celice sčasoma navadile in razvile odpornost? Poplavila nas je medmrežna informacijska povodenj, v kateri lahko ohlajamo razgrete glave ali jih še bolj segrevamo do vročnosti, odvisno od novic in hipotez, po katerih smo bodisi zavedeni s strani nekakšne (ne)zemeljske reptilske elite, da bi lažje dominirala, ali pa nam dejansko grozi apokaliptična kuga tretjega tisočletja. Kdo ve, nemara bosta okrajšavi

BC (*before Christ*) in AC (*ante Christum*), ki se v angleščini uporabljata za številčenje let pred Kristusovim rojstvom in po njem, odslej pomenili štetje časa pred izbruhom pandemije, torej *before* ali *ante covid-19*, ker bojda nikoli več ne bo isto.

“Če v ribniku plavajo bolne ribe,” je nekdo tragikomično pripomnil, “jih lahko izoliramo ali pa očistimo njihov habitat,” jaz pa dodajam: odvisno od duš(ev)nega zdravja oziroma mentalne in srčne čistoče odločevalcev. Vemo dovolj, da bi množično ukrepali na lokalni, regionalni, kontinentalni in globalni ravni, toda očitno še nismo dosegli kritične mase zavedanja grozečega izumrtja, drugače ne bi večinsko še naprej tolerirali pogoltne, sebične in skrajno neodgovorne oligarhične manjšine.

Podobno kot je srednjeveška črna smrt ljudsko rajo ozavestila, da bolezen ne prizanaša niti od boga posvečenemu fevdalnemu plemstvu, se danes vse bolj zavedamo, da ne glede na raso, narodnost, državljanstvo, prebivališče, spol, jezik, vero, politično prepričanje, gmotno stanje, družbeni položaj, invalidnost in preostale okoliščine vsi, brez izjeme, pripadamo eni samcati ranljivi človeški vrsti na skupnem planetu Zemlja. Ko bomo premagali skupno grožnjo SARS-coV-2, bomo morda dovolj razsodni, da se intenzivno posvetimo reševanju našega skupnega domovanja z atmosferskim plaščem vred. Za kratek čas so delfini spet plavali v beneških kanalih, zrak nad Los Angelesom je bil čist, ponekod na nebu ni bilo več letalskih izbruhov, hrup je potihnil. Ljudje si med seboj bolj pomagamo, čeprav se ne zdi tako, kar bodrilno pomeni, da se vnovič humano povezujemo, ne glede na “socialno distanco”. Korona je dvakrat *pozitivno* okronala Zemljo, bolezensko in ekološko, zdaj je na potezi človek.

Nujno potrebujemo globalno, poenoteno, celostno planetarno zdravstveno pravo, *One Health*, zlasti v primerih pandemij, katerega bi koordinirala Svetovna zdravstvena organizacija v okviru OZN, znotraj Evropske unije pa tudi pristojni direktorati Komisije. To med drugim vključuje mednarodni sporazum o globalnem zdravstvenem pravu, preventivno pripravo opreme, infrastrukture in postopkov v primeru pandemij in usposabljanje zdravstvenih delavcev na tem področju.

Doseči moramo demokratično soglasje, kaj sme biti dovoljeno državi v izrednih razmerah in koliko časa lahko trajajo posebni ukrepi, zlasti tisti, ki krnijo človekove pravice in svoboščine. Predvsem v politiki bi bilo treba preseči pogubne delitve na vaše in naše, partizane in domobrance, rdeče in črne, koalicijo in opozicijo in tako naprej, kajti država je kot človeško telo, ki za nemoteno delovanje potrebuje desne in leve okončine in eno glavo oziroma celostne možgane in eno mogočno srce. Strankokracija bi morala

dobiti protiutež v obliki civilne družbe. Pri tem imajo izjemno pomembno vlogo mediji, ki žal pre pogosto pristransko poročajo v korist ene ali druge politične skupine, senzacionalistično povzročajo paniko ali neodgovorno pomirjajo, češ da ni resnične nevarnosti.

Posebno pozornost moramo nameniti starejšim ljudem, kajti pri nas ni dovolj razumevanja celostne problematike in nujnega sodelovanja vseh vladnih resorjev in vseh strok na področju skrbi za starejšo generacijo oziroma, bolje rečeno, na področju kulture staranja in starosti. Država se pod različnimi vladami na vseh treh ravneh oblasti pri uresničevanju vitalnih vprašanj kakovosti življenja starejših odziva prepočasi, čeravno se v hitro starajoči Evropi prav Slovenci staramo najhitreje. Stereotipi o staranju in starosti niso odpravljeni, z zakonom o dolgotrajni oskrbi se mečka že dvajset let. Najstarejši ne živijo v zanje primernem družbenem okolju in so premalo prisotni v življenju slovenske družbe, v razvojnih usmeritvah je starost bolj breme kot dejavnik razvoja, ob negativnih stereotipih so starejši izpostavljeni različnim oblikam staromrzništva. Ker se diskriminacija starejših celo povečuje, moramo nujno popraviti njihovo javno podobo, tudi s sprejemljivejšim neslabšalnim izrazjem o starosti in staranju, hkrati pa izdatneje in odločneje podpirati vse pobude in projekte, ki vodijo v sodelovanje, sožitje in solidarnost med generacijami.

Človečanska prihodnost je in bo še naprej v največji meri odvisna od znanosti, ki je žal ujeta v materialistično paradigmo, zato je nujen njen preporod ali Kuhnov preobrat paradigme. Pretežno namreč sloni na predpostavljениh postopkih in kredibilnosti racionalnega mišljenja, kar samo po sebi ni znanstveno, marveč le filozofsko utemeljeno. Znanost je na sedanji stopnji razvoja še vedno prisiljena kreirati domneve, ki jih ne more dokazati ali ovreči z znanstvenimi metodami. Takšne domneve so kot zrak, po katerem letijo ptice, ali voda, v kateri plavajo ribe, ali tla, po katerih hodi človek: so predpogoj za letenje, plavanje in hojo, toda ne predstavljajo teh dejavnosti.

Na preizkušnji je tako načelo zaupanja in sodelovanja med državami kot sama Evropska unija, za katero ne vemo, ali bo obstala ali se bo sesula. Ne bi smeli pozabiti na Cicerovo lucidno misel, da je zgodovina učiteljica življenja, niti na znameniti govor Victorja Hugoja na pariškem mirovnem kongresu 21. avgusta 1849, v katerem je napovedal dan, ko bo orožje padlo iz rok, ko se bodo države tesno povezale v višji skupnosti in ustanovile evropsko bratstvo. Na žalost je moralo do tega dne miniti še sto let, v katerih sta človeštvo opustošili dve svetovni vojni, zato bi nam moralo biti kristalno jasno, da je obstoj Unije nujen predvsem zaradi varnosti in

trajnega miru, vse ostalo je (izjemna!) dodana vrednost, na primer vrednote spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic, pluralizem, nediskriminacija, strpnost, pravičnost, solidarnost, enakost žensk in moških, varstvo in izboljševanje (!) kakovosti okolja ter lojalno sodelovanje držav članic.

Ob vseh predkoronskih tegobah (propadanje narave, podnebne spremembe, vojne, terorizem, nepravična porazdelitev bogastva, tiranija denarja itd.) se je gospodarska kriza le še poglobila, zato smo dolžni poiskati rešitev, kako premagati in prerasti obsesijo z imetjem, nenehno ekonomsko rastjo in oblastjo, kako se izviti iz primeža pogubnega *hrematizma* in vzpostaviti pristno ekonomijo, ki bo negovala našo skupno planetarno hišo. Predpogoj za humani napredek je holistična vzgoja, ki bo od spodaj navzgor poskrbela za duhovno vzgojo srca in ne zgolj za izobraževanje možganov, ki bo vplivala na prevrednotenje vrednot, denimo namesto tekmovanja – sodelovanje, namesto sebičnosti – sočutnost in namesto ega – zavest. Med tistimi, ki se intenzivno ukvarjamo s ključnimi bivanjskimi vprašanji, je tudi Nara Petrovič, ki ugotavlja, da je duhovnost temelj sprememb, pri čemer jo razume kot preseganje samoreferenčnosti, to je sposobnost opredeljevanja sebe in preostalega onkraj svoje definicije resničnega in pravičnega. Pronicljivo meni, da duhovnost merimo po odnosu, ki ga ljudje posamično ali v skupinah negujejo do sebe in sveta, in sicer s samozavedanjem, samorefleksijo in samokorekcijo.

“Če bi vsakega osemletnika naučili meditirati,” je rekel dalajlama, “bi v eni generaciji odpravili nasilje na svetu.” Poslanstvo humanizma še nikoli ni bilo tako ključno za preživetje in razvoj človeške vrste kot ravno zdaj, ko potrebujemo ozaveščenega slehernika za simbiotično povezovanje v celoto na planetu Gaia, ki deluje kot svojevrsten živi organizem. Soočiti se moramo z epohalno dilemo, kako bodo na duhovnost vplivale eksaktne, naravoslovne, tehniške, medicinske, agrarne, družbene, humanistične in umetniške znanosti. Yuval Noah Harari je v sijajnem eseju o svetu po koronavirusu (Financial Times, 20. 3. 2020) opozoril na nevarnost “podkožnega” nadzora s tehtno pripombo, da se nam ni treba odločati med zasebnostjo in zdravjem, ker imamo pravico do obojega, zato potrebujemo globalni načrt in moramo dopustiti opolnomočenje ljudi, da bodo z največjo odgovornostjo primarno sami skrbeli za svoje zdravje. Saj veste, kaj se zgodi z ubogo žabo v loncu, v katerem počasi segrevajo vodo?!

Napočil je torej skrajni čas za *razEGOvanje* vase zaljubljenih ljudi, ki se obsedeno istovetijo s svojim videzom, sebičnimi mislimi, linearno inteligenco, premoženjem, kariero in močjo oziroma oblastjo. Šele to je

prebujenje, ki razumu dodaja modrost z najširšim spektrom ozaveščenosti o vseh in vsem, o celostni, kozmični zavesti – *one mind*. Kozmos pomeni red, toda na našem planetu prevladuje nered, entropija. Kot vsaka kriza je tudi ta priložnost, da se slehernik poglobi vase in se samouresničen v nesebični ljubezni zave, da je le valček na površini ogromnega oceana, v katerem biva s soljudmi, živalmi, rastlinami, celotnim planetom in vesoljnimi stvarstvom. Kolektivna stiska pospešuje uvid, da smo Vsi medsebojno povezani in prepleteni z Vsem, da smo energetske zgoščeni kvarki Celote, ki je v vsej svoji osupljivosti prisotna v vsakem Bitju. Cepivo proti *kovidu* bo najverjetneje preprečilo bolezen, toda ta tragična izkušnja človeštva je le en tlakovec na poti k holističnemu *uvidu*.

Smo na pragu ene največjih sprememb v zgodovini človeštva, ki jo bo v veliki meri usmerjala umetna inteligenca. Si sploh lahko predstavljamo katastrofo, če bi svetovni internet nekdo okužil z digitalnim virusom?! Možne so najmanj tri psihofizične prognoze, bržkone pa jih je še več, kar zmanjšuje verjetnost našega izumrtja. Potencialne nasebine na Marsu in drugod po vesolju niso več znanstvena fantastika, toda bistveno ceneje in hitreje bi bilo teraformirati naš planet, kajti boljšega še zlepa ne bomo odkrili.

Prva možnost je globalizacija umetne inteligence s pomočjo čipov, vsajenih v možgane tistih ljudi, ki si bi to lahko privoščili, pri čemer obstaja grozeča nevarnost, da bi neka totalitarna oblast tovrstne posege predpisala kot obvezne. Takšni algoritmični vsadki ali nanoroboti bi stimulirali posameznikove nevronske povezave in vse več možganov bi bilo priključenih na planetarno internetno omrežje in nemara tudi onkraj, na zunajzemeljsko življenje. Energijo bi dobivali iz vizionarske Dysonove sfere ali po Teslu iz vibrirajočega etra, digitalno bi bili povezani med seboj in z najzmogljivejšimi računalniki, kar bi ustvarilo neskončno učinkovit "panjski" oziroma kolektivni um (*hive mind*), inteligenco roja (*swarm intelligence*) in telepatsko komunikacijo. Žal ne vemo, kako bi to vplivalo na človekovo zasebnost in individualno zavest ter v kolikšni meri bi človeštvo mutiralo v konformistično družbo, podrejeno svetovni vladi in vrhovnemu računalniku.

Po drugem scenariju bi umetna inteligenca služila zgolj za enormno povečanje možganskih kapacitet človeka in odstranjevanje filtra, ki pretežni večini zaenkrat onemogoča stik s kozmično zavestjo. Umetna inteligenca bi torej prispevala k razcvetu naravne modrosti, namesto da bi jo podredila računalniškimi programom in volji mogočnih strežnikov ter njihovih operaterjev. Pri tem velja omeniti idejo o morfogenskih poljih (Paul Weiss) in hipotezo o formativni vzročnosti (Rupert Sheldrake), ki jo je Adrian

Kezele preprosto razložil takole: kadar se nekaj dovolj velikokrat zgodi ali doseže kritično maso pripadnikov neke vrste, to večšino ali značilnost usvoji večina te vrste. Ko se je med poskusom japonskih znanstvenikov opica na nekem otoku naučila v morju oprati umazan sladek krompir, ki je bil nastavljen na peščeni obali, so jo kmalu začeli posnemati njeni sorodniki. Ko je število ozaveščenih kosmatink doseglo sto, so tako ravnale vse opice, tudi na drugih otokih, čeprav ni bilo med njimi nobene povezave, ali pač – prek kozmične zavesti!? Se bo evolucija človeka nadaljevala po tej poti s pomočjo “enotnega uma” in računalniške mreže, ki je vse bolj podobna živčnemu sistemu velikega organizma?

Tretja prognoza je najbolj zastrašujoča: ljudi naj bi s pomočjo metaznanosti – biogenetike, genskega inženiringa, speciacije, kvantne fizike in računalniškega programiranja – vse bolj izpodrivali superčloveški roboti ali *postljudje*, zlasti pri rutinskih fizičnih in umskih opravilih ter prej ali slej tudi nasploh, ker algoritmi vse bolj konkurirajo tudi tistim čustvenim, intuitivnim in kreativnim posebnostim človeka, ki so še nedavno veljale za nedosegljive in nenadomestljive.

Ne glede na futuristični kibernetični scenarij bo človeško bitje najverjetneje postopoma privzemalo lastnosti kiborga, nekakšnega hibrida med človekom in mehanskim ustrojem, kar bo eden največjih izzivov humanizma doslej, namreč, kako tehnologijo uporabiti zgolj v korist vseh ljudi in drugih živih bitij, ne pa za njihovo maličenje in uničenje, kako naj bo umetna inteligenca komplementarna človeku, in ne njegova alternativa. Kljub fantastičnim prednostim umetne inteligence nas mora že zdaj proaktivno skrbeti, da utegnejo kriptovalute, blokovne verige, sistemi avtonomnega (ne)nadzorovanega učenja, prepoznavne govora, vizualne analize in artikulacije govora ter obča avtomatizacija in digitalizacija nekoč pogubiti človečnost, če ne bodo dresirane in ukročene s pomočjo “spiritualizacije”, duhovnega razvoja človeka z ozaveščenim zavedanjem pripadnosti Celoti.

Pred več sto milijoni let je bila na našem planetu le ena supercelina Pangea, ki jo je obdajal ogromen ocean Pantalasa, preden je proces tektonike plošč razdvojil njene celine. Danes ne potrebujemo geografske celovitosti, marveč zavestno celotnost, zdaj moramo Horacijev črnogledi verz, da “Zemljanov rod, pripravljen vse trpeti, drvi predrzno iz grehot v grehote”, prepesniti in udejanjiti tako, da bomo poslej hiteli počasneje *iz pozabljenih vrednot v prenovljene vrline*.